

Дериш А.
*студентка юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет.
Науковий керівник: д. юр. наук, професор,
кафедри теорії права та конституціоналізму,
Західноукраїнський національний університет
Дракохруст Т. В.*

ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Станом на сьогодні, Україна протистоїть повномасштабній збройній агресії з боку російської федерації, це спричинило найбільшу хвилю вимушеного переміщення в Європі після Другої світової війни. За оновленими даними від 30 квітня 2026 року з сайту, створеного Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців, з 24 лютого 2022 року у країнах-членах ЄС зареєстровано понад 5 млн 213 тис. 200 громадян України [1].

Правовою основою їхнього статусу слугує Директива Ради Європейського Союзу про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту, яка була активована рішенням Ради ЄС у березні 2022 року. Актуальність дослідження зумовлена тим, що у інститут тимчасового захисту вступив у новий етап, де захист продовжено до 4 березня 2027 року, однак паралельно розробляється стратегія його поступового припинення. Це ставить питання про юридичну визначеність для мільйонів переміщених українців, зобов'язання держав-членів та відповідність зазначеного регулювання стандартам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Директива про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому утворилась внаслідок масштабного переміщення населення, спричинене збройними конфліктами. Її головною ціллю є запровадження механізму колективного захисту, без необхідності кожної окремої заяви про надання притулку. Цей механізм було активовано щодо громадян України, які проживали на її території до 24 лютого 2022 року, а також щодо членів їхніх сімей та певних категорій громадян третіх країн, які на той момент мали дозвіл на постійне проживання в Україні [2].

Це забезпечило швидкий доступ до правового статусу та базових соціальних прав, таких як на проживання, працю, освіту, медичне та соціальне забезпечення без тривалих процедур, характерних для стандартних систем надання притулку [3]. Дія тимчасового захисту для переміщених осіб продовжувалася кілька разів поспіль і востаннє до 4 березня 2027 року і це підтримали всі держави-члени на засіданні Ради. Утім,

експерти звертають увагу на правову невизначеність у цьому питанні: стаття 4 Директиви обмежує строк тимчасового захисту максимум трьома роками, а подальші продовження не отримали однозначного теоретичного обґрунтування.

Особливо актуальною залишається проблема різниць у правовому регулюванні статусу українських переміщених осіб у різних країнах-членах ЄС. Хоча Директива встановлює базові стандарти, кожна держава має право регулювати процедуру імплементації на власний розсуд. Це створює значні розбіжності у практичній реалізації. Наприклад, Польща у 2025 році прийняла законодавство, яке дозволяє тим, хто перебував у статусі тимчасового захисту протягом не менше року, отримати трирічний дозвіл на проживання. У Чехії ж перехід до довгострокового статусу пов'язаний із суворішими умовами: підтвердженням доходів, сплатою податків і наявністю медичного страхування, а також стримується політичними суперечками. Тим часом Німеччина з квітня 2025 року обмежила матеріальну підтримку для новоприбулих, перевівши їх на механізми допомоги шукачам притулку, тоді як раніше зареєстровані особи зберегли попередні привілеї. Така ситуація підриває принцип єдиного правового простору в межах ЄС.

Найбільше переміщених осіб оселилося в Німеччині, Польщі та Чехії. Серед мігрантів більшість становили жінки та діти, що підкреслює важливість забезпечення соціальних гарантій та умов для освітньої інтеграції. За даними Центру економічних стратегій, якщо у 2022 році три чверті переселенців планували повернутися в Україну, то у 2025 році таких залишилося лише 43% [4]. Слід також зазначити, що Рада ЄС надала рекомендації державам-членам щодо розроблення стратегій сприяння добровільному поверненню переміщених осіб.

У межах реалізації захисту держави-члени Євросоюзу також зобов'язані дотримуватися стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, так як під юрисдикцією країн всім гарантуються права, не залежно від громадянства, є захист від повернення в небезпечні умови місця попереднього проживання та гарантуються інші зобов'язання [5]. 4 червня 2025 року Європейська Комісія оприлюднила пакет нормативних документів, спрямованих на розробку стратегії поступового завершення режиму тимчасового захисту після 2027 року [4]. До цього пакету увійшла Рекомендація Ради, в якій акцентується увага на необхідності забезпечення державами-членами доступу переміщених осіб до національних дозволів на проживання, організації програм добровільного повернення та створення інформаційних центрів. Однак дослідники наголошують на ключовій проблемі, і вона полягає в тому, що значна частина держав-членів не враховує автоматично роки перебування в рамках тимчасового захисту при підрахунку п'ятирічного мінімального строку, необхідного для отримання статусу довгострокового резидента. Таким чином, після завершення тимчасового захисту у 2027 році особи, які не встигнуть отримати альтернативний правовий статус, можуть залишитися у стані правової невизначеності.

20 лип. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf (дата звернення: 07.05.2026).

3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055> (дата звернення: 08.05.2026).

4. До України не повернуться 70% біженців із Євросоюзу. Чому це так - Центр економічної стратегії. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/70-percent-of-refugee/> (дата звернення: 09.05.2026).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.05.2026).

6. Рада ЄС схвалила рекомендацію щодо виведення зі статусу тимчасового захисту переміщених українців. *EEAS*. URL: <https://lnk.ua/3TgCbUyvU> (дата звернення: 09.05.2026).

7. Українці принесли Польщі 328,6 млрд злотих: у 8 разів більше, ніж країна витратила на допомогу Україні. *MEGA*. URL: <https://mega.if.ua/ukrayinczi-prynesly-polshhi-3286-mlrd-zlotyh-u-8-raziv-bilshe-nizh-krayina-vytratyła-na-dopomogu-ukrayini/> (дата звернення: 09.05.2026).